

SCIENCE

PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

Jild 3, Son 11

2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 11 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакаров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳақимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Тошкент давлат юридик университети.

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги

педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарқанд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Телеграм канал: https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Kucharov Jamshid Qulnazarovich

ROSSIYANING PAHTA YETISHTIRISH BORASIDAGI SINOV-TAJRIBALARI XUSUSIDA AYRIM MULOHAZALAR (TURKISTON TO'PLAMI MATERIALLARI ASOSIDA) 11-14

Taʼbaev Amirbek Ashirbaevich

Б.Х.КАРМИШЕВА АСАРЛАРИДА “ИЛК ҚАБИЛАЛАР”ГА ОИД ЭТНОНИМЛАР МАСАЛАСИ 15-23

Ҳамаев Нодирбек Мўминович

ТУРКИСТОНДА ИСТИҚЛОЛ УЧУН КУРАШНИНГ РИВОЖЛАНИБ БОРИШИ ВА УНИНГ МАТБУОТДА ЁРИТИЛИШИ (1920-1924) 24-32

Tilavova Shahnoza Salohitdinovna

XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARIDA BUXORO AMIRLIGIDA JADIDLARNING FAOLIYATI 33-36

Қозоқов Тоҳиржон Қодиралиевич

НАМАНГАНДА ҚОЗИЛАР ВА СУДЛАР ТАРИХИ 37-42

Артикбаев Ойбек Салимахамаатович

ЎЗБЕК-ҚОЗОҚ ЭТНОМАДАНИЙ АЛОҚАЛАРИНИНГ ОИЛАВИЙ УРФ-ОДАТ ВА МАРОСИМЛАРДА НАМОЁН БЎЛИШИ (XX АСР ТОШКЕНТ ВОҲАСИ МИСОЛИДА) 43-56

Atavullayeva Shaxlo Musoyevna

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI BIRINCHI KONSTITUTSIYASINING YARATILISH TARIXI ... 57-62

8.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Қўчқаров Файзулло Абдужабборович

ХОРИЖИЙ ИНВЕСТИЦИЯЛАР – АГРАР СОҲАНИ ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ 63-70

Shao Junling

ANALYSIS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UZBEKISTAN'S REGIONAL ECONOMY .. 71-76

Ashirov Nurmurod Qulmatovich

RAQAMLI TECHNOLOGIYALARDAN KENG KO'LAMDA FOYDALANISHDA BANK TIZIMINI IMKONIYATLARINI OSHIRISH YO'LLARI 77-82

Togayev Salim Sobirovich

BANK XIZMATLARIGA BO'LGAN ISHONCHNI OSHIRISH YOHUD MIJOSNI JALB QILISHNING SAMARALI YO'LLARI 83-89

Саттаров Ғанижон Озодович

МИНТАҚА РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА ЭКСПОРТ САЛОҲИЯТИДАН ФОЙДАЛАНИШ ОМИЛЛАРИ 90-96

<i>Yakubova Samira</i> LEVERAGING PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIPS: STRATEGIES FOR OPTIMAL INVESTMENT FINANCING	97-102
<i>Abdualiyev Hamidulla Toxirjonovich</i> OLIY TA'LIM MUASSASASINING INNOVATSIYALARNI BOSHQARISH TIZIMIDAGI LOYIHALARNI BOSHQARISH OFISI	103-109
<i>Egamberdiyeva Salima Rayimovna</i> XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA QISHLOQ XO'JALIGIDA AKTIVLAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH	110-118
<i>Xolmamatov Diyor Haqberdievich</i> SANOAT KORXONALARINING BOZORDAGI MAVQEINI BAHOLASHDA SPACE TAHLIL USULIDAN FOYDALANISH	119-127
<i>Gafurova Dilshoda</i> INNOVATIVE MANAGEMENT IN HIGHER EDUCATION: ASSESSING STRATEGIES AND IMPACTS	128-132
<i>Xomidov Abdugaffor Axmadjonovich</i> TA'LIM SOHASIDA LOYIHALARNI BOSHQARISH	133-139
<i>Raxmonov Mirvoxid Rajabovich</i> NAVOIY VILOYATI ASOSIY KAPITALIGA INVESTITSIYALAR TUZILISHI VA DINAMIKASI TAHLILI	140-149
<i>Boyjigitov Sanjarbek Komiljon o'g'li</i> DON VA DONNI QAYTA ISHLASH KORXONALARIDA MARKETING XIZMATI SAMARADORLIGINI BAHOLASHDA SNW TAHLIL USULINING O'RNI VA UNI QO'LLASH XUSUSIYATLARI	150-159
<i>Aziza Umarova</i> AKSIYALARNI BIRLAMCHI OMMAVIY JOYLASHTIRISH (IPO) AMALIYOTI ORQALI MOLIYAVIY RESURSLARNI SHAKLLANTIRISHNING HORIJ TAJRIBASI	160-167
<i>Абдуллаев Бунёд Ўткирович</i> СУРХОҲДАРЁ ВИЛОЯТИДА ЭКОЛОГИК ТУРИЗМНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ	168-178
<i>Matjonov Bekjon Ravshonbekovich</i> SOME CHARACTERISTICS OF ENSURING FOOD SAFETY IN UZBEKISTAN	179-185
<i>Алиматова Наргис Абдухалиловна</i> КАМБАҒАЛЛИКНИ ҚИСҚАРТИРИШ-РАҚОБАТБАРДОШЛИК ОМИЛИ.....	186-197

09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

<i>Kobulniyazova Gulchexra Toshpulatovna</i> F. NITSSHE “HAYOT FALSAFASI” KONSEPSIYASI IJTIMOY RIVOJLANISHNING IRRATSIONAL ASOSI	198-204
<i>Qaxorov Pulotjon Xursanmurodovich</i> INSON MOHIYATI, UNING BIOLOGIK VA IJTIMOY TABIATI	205-211
<i>Турсунов Лочин Эркинович, Хакимова Дилноза Юсуфхоновна</i> РАЗВИТИЕ ПРАВОВОГО СОЗНАНИЯ У ЖЕНЩИН В УЗБЕКИСТАНЕ	212-218
<i>Urinboyev Dilmurod Tura o'g'li</i> HUQUQIY FAOLLIK VA HUQUQIY MADANIYATNI RIVOJLANTIRISH MUOMMOLARI.....	219-225
<i>Яздонов Зикирилло Шукуруллоевич</i> АЛ-ҲАКИМ АТ-ТЕРМИЗИЙНИНГ СЎФИЁНА ҚАРАШЛАРИ ВА МАЛОМАТИЙЛИККА МУНОСАБАТИ	226-231
<i>Nabiyev Maxsud Abdumannonovich</i> IQTISODIY MADANIYATNING MAZMUNIVAMOHIYATI	232-238
<i>Haydaraliyev Shuhratjon</i> MARKAZIY OSIYODA MILLATLARARO MUNOSABATLARNING MILLIY VA MINTAQAVIY XUSUSIYATLARI	239-243
<i>Хамраев Сардорбек Шарафутдинович</i> ЭКОТУРИЗМ ЖАРАЁНЛАРИНИ РИВОЖЛАНИШИНИНГ ТАРИХИЙ ЭВОЛЮЦИЯСИ..	244-250
<i>Xashimov Sheraxon Jo'raxonovich</i> O'ZBEKISTONNING XALQARO IMIDJINI YUKSALTIRISHDA MILLIY TURIZMDAGI EKOLOGIK TURIZMNING TUTGAN O'RNI	251-260
<i>Хатамова Рашида Закиржановна</i> ПАТРИОТИЗМ КАК ЭЛЕМЕНТ КУЛЬТУРЫ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ	261-266
<i>Патиев Холдор Икромович</i> ЖАДИДЧИЛИК ҚАРАШЛАРИ НЕГИЗИДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИНИНГ ВУЖУДГА КЕЛИШИ ВА ЖАМИЯТДА РИВОЖЛАНИШИ	267-275
<i>Ismoilova Hayitxon Maxammadjonovna</i> FARG'ONA VODIYSIDA OILA URF-ODATLARI VA QADRIYATLARINING TRANSFORMATSIYASI VA UNING IJTIMOY JARAYONLARIDA NAMOYON BO'LISH XUSUSIYATLARI	276-280
<i>Raximova Rayxon Abdurasulovna</i> GLOBALLASHUV VA OILA AXLOQIY MADANIYATINING O'ZARO ALOQADORLIGI	281-287
<i>Raxmankulov Farhod Raximkulovich</i> MULKDORLAR QATLAMIDA IJTIMOY MAS'ULIYAT TUYG'USINI SHAKLLANTIRISH MASALALARI	288-292
<i>Shirinov Anvar Qanoatovich</i> MARKAZIY OSIYODA INSON TARAQQIYOTINING DOLZARB MASALALARI	293-299

Xandamova Marifat Akramovna
 “OSOR AL-BOQIYA” – ABU RAYHON BERUNIY ILMIY IJODINING DURDONASI.....300-304

Teshaboev Muhiddin Marifovich
 IJTIMOY DAVLATDA IJTIMOY ADOLATNI TA’MINLASH VA IJTIMOY INSTITUTLARNING
 MAQSADI 305-311

Karimov Rahmat Rahmonovich, Bekbayev Rauf Rustamovich
 MADANIY ANTROPOLOGIYA FANINING PREDMETI VA IJTIMOY-GUMANITAR FANLAR
 TIZIMIDAGI O’RNI 312-320

Talapov Baxriddin Alijanovich
 DEMOKRATIYA VA SHARQONA BOSHQARISHNING ETNODIFFERENSIAL
 XUSUSIYATLARI 321-326

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Ayuzmuratova Nurjamal Dastembayeva
 КАРАКАЛПАКСКИЕ ЖЕНСКИЕ ЛИЧНЫЕ ИМЕНА.....327-332

Olga Filippova
 ADDING REDUNDANCY FUNCTIONS TO CLUSTERED IMPLEMENTATION 333-345

Egamnazarova Zaynab Xolmurod qizi
 INGLIZ TILIDAGI RIELTORLIK FAOLIYATIGA OID TERMINLARNING O’ZBEK TILI O’ZLASHISH
 MASALALARI 346-351

Narzieva Gulnoza Akbarovna
 LEKSIK BIRLIKLARDA MILLIY – MADANIY KOD IFODASI 352-357

Qodirova Mukaddas Tog’ayevna, Ibragimova So’g’diyona Ikrom qizi
 INGLIZ-O’ZBEK TILLARIDA VERBAL VA NOVERBAL MULOQOT TABULARINING
 QO’LLANILISHI 358-362

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР

Tўраев Сардор Абдихаким ўғли
 ИНТЕРНЕТ ТАРМОҒИДАН ФОЙДАЛАНИБ СОДИР ЭТИЛАДИГАН ЖИНОЯТЛАРНИНГ
 ОЛДИНИ ОЛИШНИНГ УМУМИЙ ЧОРАЛАРИ 363-371

Атаев Шокир Куранбаевич
 ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИНИ МАЪМУРИЙ-ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ
 АСОСЛАРИНИ ЯНАДА ЛИБЕРАЛЛАШТИРИШ 372-377

Юсупов Илхомжон Ибодиллаевич
 ҲУҚУҚИЙ АНИҚЛИК ПРИНЦИПИНING АЙРИМ НАЗАРИЙ - ҲУҚУҚИЙ ЖИҲАТЛАРИ
 ХУСУСИДА 378-385

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Adizova Nigora Baxtiyorovna
 MUAMMOLI TA’LIM ASOSIDA BOSHLANG’ICH SINIF O’QUVCHILARINING DIVERGENT
 TAFAKKURINI TARBIYALASH VA RIVOJLANTIRISH 386-390

<i>Tkacheva Anastasiya Aleksandrovna</i> O'ZBEKISTON OLIY O'QUV YURLARI TALABALARINING IJTIMOYIY-MADANIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH UCHUN ISPAN TILINI O'QITISHDA VIRTUAL REALLIKDAN FOYDALANISH	391-400
<i>Uralova Muxabbat Sanjar qizi</i> BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHISINING IJODIY-METODIK FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH.....	401-406
<i>Kenjabaev Jahongir Abdisalimovich</i> METHODOLOGY FOR TEACHING ENGLISH BASED ON INTERNET RESOURCES	407-411
<i>Abdusamatov Alisher Sobirovich</i> TA'LIMNI LOYIHALASHTIRISH JARAYONIGA SEMIOTIK YONDASHUV	412-417
<i>Ibragimova Ehtiyotxon Ismailovna, Sobirova Nargiza Numonjonovna</i> TA'LIMDA NOVERBAL VOSITALARNING O'RNI	418-422
<i>Babayeva Maxfuza Abduvaitovna</i> TA'LIMDA FANLARARO BOG'LANISHNING AHAMIYATI	423-429
<i>Nazarova Zarrina Allaberdiyevna</i> MAKTAB O'QITUVCHILARINING KREATIV SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH USULLARI.....	430-435
<i>Jumayeva Gulnora Tursunpulatovna</i> O'QITUVCHILARINING KASBIY MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING SHART- SHAROITLARI	436-442
<i>Умаров Азиз Авазович</i> ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АУДИОВИЗУАЛЬНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА	443-447
<i>Ahmadjonova Odina Anvarjon qizi</i> INGLIZ TILI DARSLARIDA O'QUVCHILARNING KOMMUNIKATIV NUTQIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI(STEAM TA'LIM TEXNOLOGIYASI MISOLIDA).....	448-453
<i>Otamurodova Shamsu Qamar Otamurodovna</i> DIVERSIFIKATSIYA TAMOYILI ASOSIDA TALABALARNING KREATIVLIGINI YUZAGA CHIQRISH METODIKASI	454-461
<i>Komilov Nodirbek Bokijonovich</i> THE IMPORTANCE OF THE HISTORY OF MEDICINE IN INCREASING THE EXCLUSIVE COMPETENCE OF FOREIGN STUDENTS	462-466
<i>Sapieva Nargiza Mamayusufovna</i> IQTIDORLI O'QUVCHILARNING KREATIV FIKRLASH KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNI IJTIMOIY-PEDAGOGIK QO'LLAB-QUVVATLASH	467-478
<i>Norqobilova Rayxona Davlatovna</i> XORIJIY FANLARDAN BOLALARNING MAKTABGA TAYYORGARLIGINING DIAGNOSTIKASI	479-484

<i>Mamatkodirov Maxammadali Mamatisakovich</i> SINFDAN TASHQARI MASHG'ULOTLAR UCHUN RAQAMLI VOSITALAR VA PLATFORMALARNI HAMDA O'QITISH USULLARINI TANLASH	485-492
<i>Irgasheva Umida Raimjanovna</i> TALABALAR KASBIY NUTQ KOMPETENTSIYASINI STEAM TEXNOLOGIYASI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH	493-498
<i>Turayeva Lolaxon Yuldashevna</i> ERKIN MEXANIK TEBRANISHLARNI MAPLE DASTURIY VOSITASI YORDAMIDA O'RGANISH VA NAMOYISH ETISH	499-505
<i>Kushakova Gulnora Egamkulovna</i> TALABA YOSHLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHNING PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI	506-510
<i>Kenjabayeva Dilafruz Abdisalimovna</i> OLIY O'QUV YURTI SHAROITIDA ZAMONAVIY O'QITUVCHINI TAYYORLASHNING DEONTOLOGIK KOMPONENTI	511-518
<i>Xasanova Gulnoza Raxatjanovna</i> KREDIT-MODULLI TA'LIM TIZIMI JARAYONIDA OLIY TA'LIM MUASSASALARI TALABALARINING MUSTAQIL ISHLARINI TASHKIL ETISH MUAMMOLARI	519-525

07.00.00 – Тарих фанлари

Ҳамаев Нодирбек Мўминович
Фарғона давлат университети,
Жаҳон тарихи кафедраси доценти

**ТУРКИСТОНДА ИСТИҚЛОЛ УЧУН КУРАШНИНГ РИВОЖЛАНИБ БОРИШИ ВА УНИНГ
МАТБУОТДА ЁРИТИЛИШИ (1920-1924)**

Аннотация. Мақолада Туркистонда совет ҳокимиятига қарши кўтарилган истиқлолчилик ҳаракатининг ривожланиб бориши ва унинг матбуоти саҳифаларида ёритилиши кўриб чиқилади. Мазкур ҳаракатнинг асосий ривожланиш босқичлари даврий матбуот материалларига асосан ажратилиб, ҳар бир босқичнинг ўзига хос жиҳатлари таҳлил этилади.

Калит сўзлар: “босмачилик”, “босмачилик ҳаракати”, даврий матбуот, газета, журнал, кўрбоши, “Красная Фергана”, “Туркистон”, “Красная казарма”, “Қизил байроқ”, “Щить народа”, Фарғона водийси, Мадаминбек, Шермуҳаммадбек, совет режимига қарши қуролли кураш

Khamayev Nodirbek Muminovich,
The Ferghana State University,
Docent at the Department of World history

**DEVELOPMENT OF THE STRUGGLE FOR INDEPENDENCE IN TURKESTAN AND
ILLUMINATION ITS IN THE PRESS (1920-1924)**

Abstract. The article examines the development of the independence movement against Soviet power in Turkestan and its coverage in the press. Based on materials from periodicals, the main stages in the development of this movement are identified and the features of each stage are analyzed.

Keywords: “basmachies”, “basmachies movement”, periodical press, newspaper, magazine, kurbashi, “Krasnaya Ferghana”, “Turkiston”, “Krasnaya kazarma”, “Qizil bayroq”, “Shit naroda”, Ferghana valley, Madaminbek, Shermuhammadbek, armed movement against the Soviet regime

Хамаев Нодирбек Муминович
Ферганский государственный университет,
Доцент кафедры Всемирной истории

**РАЗВИТИЕ БОРЬБЫ ЗА НЕЗАВИСИМОСТЬ В ТУРКЕСТАНЕ И ЕЕ ОСВЕЩЕНИЕ В
ПРЕССЕ (1920-1924)**

Аннотация. В статье рассматривается развитие движения за независимость против советской власти в Туркестане и его освещение в прессе. На основе материалов периодической печати выделены основные этапы развития этого движения и проанализированы особенности каждого этапа.

Ключевые слова: “басмачество”, басмаческое движение, периодический печать, газета, журнал, курбаши, “Красная Фергана”, “Туркистон”, “Красная казарма”, “Қизил байроқ”, “Щить народа”, Ферганская долина, Мадаминбек, Шермухаммадбек, вооруженное движение против советского режима.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I11Y2023N03>

Кириш. Совет ҳокимиятига қарши қуролли ҳаракат ривожланиб, кенгайиб бориши баробарида матбуот саҳифаларида унга қарши “ҳужумлар” ҳам кучайиб борди. Айниқса, истиқлолчилик ҳаракатининг 1920–1924 йиллар мобайнидаги марказлари даврий матбуотда жуда аниқ ва тўлиқ акс эттирилади. Бу даврда совет ҳукумати “босмачилик”ни тугатиш мақсадида сиёсий ўйинларни тўхтатиб, уни қурол кучи билан бостириш йўлида қатъий ҳаракат қилди. Айни вақтда матбуот ёрдамида маҳаллий халқни, айниқса, қўрбошиларни совет ҳокимияти томонига оғдириб олишга ҳаракат қилинди.

1920 йилнинг май ойидан бошлаб янги паллага кирган истиқлолчилик ҳаракати сентябрга келиб ўзининг энг юқори чўққисига кўтарилди [30,185-б]. Бунинг асосий сабаби шундан иборатки, совет ҳокимиятига ишончи суст бўлган халқ истиқлолчилар сафини мунтазам тўлдириб турди. Шунинг учун ҳам большевиклар халқни ўз томонига оғдириш учун қаттиқ ҳаракат қилдилар. Матбуот орқали истиқлолчиларнинг энгила бошлагани, совет ҳокимиятининг бу борадаги ғалабалари ҳақида тинимсиз хабарлар босилар эди. Айниқса, омманинг истиқлолчиларга нисбатан ишончини сусайтириш мақсадида узлуксиз равишда уларни “фош этувчи” мақолалар бериб борилган [13; 1; 26; 5].

Материаллар ва методлар. Истиқлолчилик ҳаракати тобора кучайиб борганлиги боис 1922 йил март ойида Бутунтуркистон Советларининг Марказий Ижроия Комитети ва Туркистон АССР Халқ Комиссарлари Совети Фарғона водийсида ҳаракат қилаётган “босмачилар” ва уларнинг раҳбарлари – қўрбошиларига махсус даъватнома билан чиқди [7]. Унда қаршилиқ ҳаракати “нотўғри” эканлигини таъкидланиб, 1922 йилгача халқ бошига тушган барча қийинчиликларга “босмачилар” сабабчи деб кўрсатилади. “Тўрт йилдан бери Фарғонани қон дарёсиға ботирғон, иқтисод ва хўжалиқни орқаға кетказган, юз минглаб фуқароларнинг кўзидан қон ёшларни оқизғон босмачилар халқни алдаб, мингларча ботир йигитларни ортларидан эргаштириб, ўз манфаатлари учун қанча қурбон ва азобларға сабаб бўлдилар. Халқ таланди, ҳисобсиз қурбонлар берилди,” – дейилади даъватномада [31].

Бу даврга келиб совет ҳокимиятининг ташвиқот ишлари аста-секин ўз самарасини бера бошлади. Натижада халқ ким томонига ўтишга иккиланиб қолди. Чунки большевиклар “ҳарбий коммунизм” сиёсати каби ишлари билан халқни хонавайрон қилиши, бир томондан, иккинчи томондан эса истиқлолчиларнинг кураш жараёнида қатор қишлоқларни талаши ўлка аҳолисини иккилантириб қўйди. Худди шуни эътиборга олган большевиклар, истиқлолчиларни синдириш учун халқнинг энг нозик томонига мурожаат қилдилар. Улар истиқлолчиларни динни ниқоб қилиб олиб, мусулмонларни алдаганликда айбладилар. “... Босмачилар ким эдики, улар исломни мудофаа қилса”, – деб ёзган эди “Красная Фергана” газетаси. Ушбу газета очиқдан-очиқ риекорликка ўтиб, уламолар ҳам совет ҳокимияти томонига ўтганлигини ёзади: “Уламо ошналаримиз ҳам буни очиқ тушуниб, биз томонга ўта бошладилар. Улар халқ олдида ўз вазифаларини ўтай бошладилар” [10].

Муҳокама ва натижалар. 1920 йиллар бошларида аҳвол мураккаб бўлиб, ҳар қандай уруш ҳаракатлари халқ елкасига тушаётган оғир юк эди. Совет ҳукумати бундан

усталик билан фойдаланди. Жанг майдонларига Г.В.Зиновев раҳбарлиги остида 30 минг кишилик ҳарбий кучни ташлаш [16,69] билан бир вақтда, қўрбошиларни музокараларга чақириб, ҳарбий тўқнашувлардан чалғитди. Матбуот саҳифаларида ўша музокараларнинг шартлари ва келишувлар эълон қилинган. 1921 йилги музокараларда Шермуҳаммадбекнинг энг ишончли кишиларидан бўлган Алиёрбек унинг номидан советлар олдида қуйидаги шартларни қўйди:

- шариатга қоидаларига риоя қилиш;
- мустақил қозилар сайлаш;
- озиқ-овқат тақсимотини бекор қилиш [27].

Бу талабларни Шермуҳаммадбекнинг ўзи ҳам илгари сурган эди. Жумладан, 1922 йил 2 сентябрда Марғилон уезди Қува станциясидан 7 чақирим масофада жойлашган Шертепа қишлоғида Туркистон МИҚ номидан Н.Тўрақулов ва истиқлолчилар номидан Шермуҳаммадбек ўртасида музокара бошланди. Ушбу музокарада Шермуҳаммадбек бир неча янги таклифлар билан бирга ўша эски талабларни ҳам кўриб чиқишни талаб қилди:

- Туркистонга миллий-маданий мухторият бериш;
- дин ва шариатга риоя қилиш;
- умумий мажбурий, ҳарбий хизматга олишни тўхтатиш;
- хусусий мулкни эътироф қилиш;
- давлат томонидан мусодара қилинган мулкларни эгаларига қайтариб бериш;
- олдинги мансабларни тиклаш, қозилар судини жорий қилиш [32; 17,26-28].

Совет матбуоти истиқлолчилик ҳаракатининг 1920–1924 йиллардаги манзарасини акс эттириб борар экан, меҳнаткаш халқнинг барча ижтимоий муаммоларига “босмачилар” айбдор деб эълон қилди. Газеталар саҳифаларида чоп этилган кўплаб маълумотлар истиқлолчиларга қарши қаратилган бўлсада, уларнинг айримлари оригиналлиги ва ҳақиқатга анча яқинлиги билан аҳамиятлидир. Масалан, “Туркистон” газетаси саҳифаларида 1920–1922 йилларда Фарғона водийсида юз берган қийинчиликларни шундай изоҳлайди: “Фарғона музофотида 1917-йилдан бери босмачилар ҳаракати давом этадир. Фарғонанинг кўп қисми култепага айланди. Юртнинг хўжалиғи барбод қилинди. Фарғона завод-фабрикалари тўхтади. Ҳозир Фарғона халқи ишсизликдан оч-яланғоч ҳолда нон тилаб юрадир” [25].

Водийда совет ҳукуматининг айби билан юзага келган озиқ-овқат тақчиллиги ва очарчилик оқибатида Фарғонанинг бир неча уездларида аҳвол жуда аянчли эди. Жумладан, Марғилон уездининг маҳаллий аҳолиси сезиларли даражада камайди. Халқнинг бир қисми очарчиликдан қирилган бўлса, бир қисми ўз ерини ташлаб, бошқа уезд ва волостларга кўчиб кетишга мажбур бўлди. 1921–1922 йилларда Фарғона деҳқонларининг 40 фоизи очарчиликка учради [20]. Шундай қилиб, Туркистон ўлкасининг гавҳари бўлган Фарғона водийси аҳолиси 1920–1922 йилларда жиддий қийинчиликларни бошдан кечирди.

Фарғонада истиқлолчилик ҳаракатининг кенг ёйилиши туфайли қишлоқ хўжалигининг асосий тармоғи – пахтачилик ва бошқа экин турларига жиддий путур етди. Бунинг асосий сабабларидан бири бу вақтда минглаб маҳаллий деҳқонлар истиқлолчилар сафига келиб қўшилганлиги эди. Оқибатда пахта экин майдонлари кескин қисқарди. Агар 1916 йилда Фарғонада 375 873 десятина пахта экилган бўлса,

1921 йилда бу кўрсаткич 12 000 десятинани ташкил қилди [20]. Демак, пахта экин майдонлари 1916 йилга нисбатан 30 баробар камайди.

Истиқлолчилар сафига келиб қўшилган йигитлар ичида ишчилар ҳам оз эмасди. Йирик бойларнинг завод-фабрикалари ҳукумат томонидан национализация қилингандан кейин, бу ерда меҳнат қилган кўп ишчилар ишсиз қолдилар. Фарғонада совет ҳокимияти яхши мустаҳкам ўрнатилгунга қадар улар томонидан 149 та завод хароб қилинди. Агар водийда 1917 йилда 157 та пахта заводлари бўлганлигини ҳисобга олсак, эгаларидан тортиб олинган барча заводлар вайрон қилинган [8,75-81]. Ўрта Осиё, хусусан, Фарғона пахтаси Россия империяси учун қандай аҳамиятли бўлса, совет давлати учун ҳам ғоят зарур эди. Шунинг учун ҳукумат пахта саноатига жиддий зарар етказилган Фарғонада пахтачилик соҳасида аҳволни зудлик билан ўнглашга қаратилган чораларни ишлаб чиқди. Бу ҳақда “Знамя труда” газетасида журналист Г.Прокофев қуйидагиларни ёзган эди: “Туркистон хўжалик ва сиёсат муносабатларида большевиклар Россиясининг энг муҳим ўлкаларидан биридир. Шунинг учун унда хўжалик ишларини йўлга қўйиш лозим” [1].

Марказ асосий эътиборни РСФСР енгил саноатининг энг йирик хом ашё манбаи ҳисобланган Туркистон пахта саноатини тиклашга қаратди. Россия коммунистик партиясининг XII съезди қарорлари ҳам айнан шу масалага қаратилди. Аммо Туркистонда тобора қулоқ ёзиб бораётган “босмачилик” ҳаракати мазкур вазифани рўёбга чиқариш имкониятини бермасди. Шунинг учун, газеталар саҳифаларида ҳукуматнинг истиқлолчилик ҳаракатини тугатиш тўғрисидаги барча қарорлари, аҳолига қилинган мурожаатномалари чоп этиб борилган. Лекин бу материалларнинг барчаси болшевик руҳ билан суғорилган бўлиб, улар бир томонлама қарашлардан иборат. Айнан 1922–1924 йилларга келиб, матбуот саҳифаларида истиқлолчилик ҳаракати “эски идора меросларидан бири бўлган хўжалиқ иши – босмачилик ҳаракати” деб эътироф этила бошланди [21]. Эълон қилинган мақолаларда истиқлолчилик ҳаракатининг Кўқон мухторияти эълон қилинган вақтда бошланиб, олти йилдан буён давом этиб келаётгани, фақат ҳозирда ҳаракатнинг ундан бир ярим йил аввалги давридагидан бутунлай бошқа эканлигини қайд этилган.

Ҳақиқатан ҳам, 1923 йилга келиб Фарғона водийсида истиқлолчилик ҳаракати ўзининг янги босқичига ўтган эди. Ҳаракатнинг 1920–1922 йилларда бўлган иккинчи босқичида истиқлолчилар билан бирга бутун водий аҳолиси катта талафотлар берди. Фарғонада арман дашноқларини қуролсизлантириш ҳамда истиқлолчиларнинг энг нуфузли кўрбошиларидан Муҳаммад Аминбек ва бошқаларнинг сафдан чиқарилиши, 1919–1920 йиллардаги “босмачи”ларни йўқотиш учун бир неча ташаббуслар амалга оширилган [22] бўлса ҳам, истиқлолчилик ҳаракати ундан кейинги йилларда янада кучайди.

Бу даврда ҳаракатнинг ниҳоятда ривожланганлигини газеталар саҳифаларида ўлдирилган, асир олинган ёки большевиклар томонига ўтган кўрбошилар ва уларнинг йигитлари ҳақидаги маълумотлар орқали ҳам билиб олиш мумкин. Газеталардаги хабарлар ҳафталик, ойлик ёки йиллик ҳисобот тарзида келтирилган. Масалан, 1922 йил 1 ноябрдан 1923 йил 31 майга қадар Фарғона, Андижон, Самарқанд ва Бухоро ҳудудларида бўлган жангларда 205 нафар кўрбоши ва 3 249 нафар уларнинг йигитлари ўлдирилган, 931 та винтовка, 126 та револьвер, 36 710 дона патрон, 13 та пулемёт, 991

та от ўлжа қилиб олинган. 41 нафар кичик қўрбоши ва 521 нафар йигит совет ҳокимиятига таслим бўлган, 164 нафари эса асир олинган эди [19].

Газета маълумотида кўра, 1923 йилда Совет ҳокимиятига қарши қуролли курашнинг энг йирик марказлари сифатида Самарқанд, Фарғона ва Закаспий (Туркман) вилоятлари, Бухоро Республикаси ҳудудлари кўрсатилган.

1923 йилнинг охирига келиб Закаспий (Туркман) вилоятида истиқлолчилик ҳаракати батамом тугатилди, 2 000 дан ортиқ қўрбоши йигитлари ҳаракат қилган Самарқанд вилоятида 50-60 атрофида “босмачилар” қолди. Бироқ, Фарғона ҳали ҳам ҳаракат маркази бўлиб қолаётганлиги боис бу ерда ҳукумат катта қўшин сақлаб туришга мажбур эди. 1923 йилда бўлиб ўтган жангларда 453 дан ортиқ қўрбошилар ва уларнинг 9 100 нафар йигитлари ўлдирилди. 216 нафар қўрбоши асир олинди, 2 231 нафар йигит ўз ихтиёри билан таслим бўлди. 5 000 та винтовка, 16 та пулемет, 1 100 та револьвер, 80 000 дан ортиқ патрон, кўп от ва бошқа буюмлар ўлжа олинди. Юқорида санаб ўтилганлардан ўлдирилган ва асир олинган 140 нафар қўрбоши ва 1 600 “босмачи”, ўз ихтиёри билан таслим бўлиб, қуролини ташлаган 200 нафар қўрбоши ва 1 600 “босмачи” Фарғона вилоятдан эди. Истиқлолчилик ҳаракатининг Мастчоҳ, Қоратегин, Олой, Чотқол каби марказлари батамом йўқ қилинди [2].

Бухоро Республикаси ҳудудидаги жангларда 1924 йилнинг январь-февраль ойларида 30 дан ортиқ қўрбоши дасталари тугатилиб, 35 та винтовка, 100 га яқин от, кўп патронлар ва 2 та револьвер ўлжа олинган [12]. Асир олинган ёки таслим бўлган қўрбоши ва йигитлари ҳақида ҳам матбуот саҳифаларида маълумотлар мавжуд. Бироқ, уларнинг умумий сони ҳақида матбуотда аниқ маълумотлар берилмайди.

Шундай қилиб, матбуотда Ўзбекистоннинг турли ҳудудларида ҳаракат қилган йирик ва кичик қўрбоши дасталари ва уларнинг шахсий таркибига оид статистик маълумотлар ҳақиқатга яқин деб ҳисоблаймиз. Бизнингча, ўлдирилган, асир олинган ёки таслим бўлган “босмачилар” ҳақидаги реал маълумотларни эълон қилиш орқали большевиклар минтақада ким хўжайин эканлигини халққа кўрсатиб қўйишмоқчи эди. Шу билан улар аҳолининг қалбига кўрқув солиб, мамлакатда ўз ҳокимиятини мустаҳкамлашга эришди. Биз эса ана шу маълумотлар асосида 1923–1924 йиллар Совет ҳокимиятига қарши қуролли ҳаракат қай даражада кучайганлигини, ўлкада ҳаракат қилган қўрбоши дасталари ва уларнинг қўл остидаги йигитлари ҳақидаги аниқ маълумотларга эга бўламиз.

Истиқлолчилик ҳаракатининг иккинчи даврида водий аҳолиси жуда катта зарар кўрган. Совет ҳокимияти ўлкада мустаҳкам ўрнашиб олиш учун қишлоқ хўжалигини тиклаш, халққа моддий ёрдам беришга қаратилган талай чора-тадбирларни амалга оширди. Лекин кўпчилик эркакларнинг истиқлолчилик ҳаракатига тортилиши туфайли водийдаги деҳқон хўжаликлари танг аҳволда эди. Уруғлик дон қизил армияни тўйдириш учун тортиб олинарди. Деҳқонлар очлик фалокатини бошдан кечирганлиги, четдан ҳеч қандай ёрдамнинг йўқлиги [22] сабабли айрим қўрбошилар зулм йўлига ўтдилар. “Туркистон” газетасининг ёзишича, юқоридаги омиллар сабабли Фарғона аҳолисининг кўрган зарари қуйидагини ташкил этди:

- Қайд этилган очлар миқдори – 137 847 киши;
- “Босмачи”лардан зарар кўрганлар – 139 574 киши;
- Очликдан ўлганлар сони – 5 486 киши;

– Текширилган волость ва шаҳарлардаги очлар сони – 135 000 киши [24].

Совет давлати томонидан Туркистонда амалга оширилган ижтимоий-иқтисодий чоралар ўз натижасини берди. Янги иқтисодий сиёсат – (русча Новая Экономическая Политика — НЕП) нинг амалга оширилиши натижасида қўлида ортиқча маҳсулот пайдо бўлган деҳқонлар совет ҳукуматига нисбатан ишонч кўзи билан қарай бошлади. Натижада, 1923-йилдан эътиборан қўрбошиларнинг бир қисми қўлидаги қурулти топшириб, таслим бўлишга мажбур бўлди.

Бу ҳол Бухоро Республикасида ҳам кўзга ташланади. Анвар Пошонинг Шарқий Бухорога келиши ва бу ердаги қўрбошилар фаолиятини мувофиқлаштириши туфайли истиқлолчилик ҳаракати бу ерда 1921 йилда ўзининг энг юқори нуқтасига етган эди [21]. Дастлаб Душанбе, Кўлоб, Қўрғонтепа, Ҳисор, Денов, Шеробод, Бойсун [15], кейинроқ Қоратегин, Дарбоз, Файзобод, Балжувон, Сарийосиё каби муҳим шаҳарлар [33,444-446] – деярли бутун Шарқий Бухоро Анвар Пошонинг қўмондонлиги остидаги мужоҳидлар қўлига ўтди. Лекин Анвар Пошо ҳалок бўлгандан кейин, совет ҳукуматининг халққа яқинлашиши, ҳамма жойда истиқлолчиларга қаттиқ зарбалар берилиши ва энг ёмони – истиқлолчиларга нисбатан халқ фикрининг ўзгариши натижасида ҳаракат бу ерда ҳам кучсизланиб борди.

Гарчи Анвар Пошонинг ҳалокатидан кейин Дониёлбек бу ҳудуддаги истиқлолчилик ҳаракатига раҳбарлик қилиш ва қўрбошиларни бирлаштиришга ҳаракат қилган бўлсада, бу ишда муваффақият қозона олмади. Анвар Пошонинг ҳалокатидан ҳеч қанча ўтмай у қизил армия билан бўлган жангларнинг бирида ўлдирилди [33,443].

Дониёлбек ҳалок бўлгандан кейин Бухородаги “босмачилик” ҳаракатига Иброҳимбек раҳбарлик қилди. Иброҳимбек Лақай Туркистондаги йирик қўрбошилар орасида Шермуҳаммадбек ва Жунаидхон каби ғайратли ва шижоатли раҳбарлардан бири эди. У Бухоронинг собиқ амири Саид Олимхон тарафдори сифатида қўл остидаги йигитлар билан ўн йилдан ортиқ вақт давомида Шарқий Бухорода совет ҳукуматига қарши курашни давом эттирган [37].

Иброҳимбек, 1922 йилнинг апрелида, ҳали Анвар Пошо ҳаёт бўлган вақтдаёқ Лақайда 1 000 нафар уламолар қатнашган қурултойда “кофирларга қарши” кураш учун отланган 30 000 кишилик қўшинга раҳбар этиб тайинланган эди. Анвар Пошо ҳалок бўлгандан сўнг эса, у Шарқий Бухородаги истиқлолчиларнинг раҳбари – “аскарбоши-ғозий”, яъни бош қўмондони деб эълон қилинади. 1922 йилнинг август ойида қизил гвардия қисмлари билан бўлган бир қатор тўқнашувларда Иброҳимбек ғалаба қозонади. Бироқ, шу йилнинг 25-август ва 9-15 сентябрида Ҳисор ҳудудида бўлиб ўтган жангларда у мағлубиятга учраб, 600 нафар жангчисидан ажралди. Бу вақтда Бухородаги қизил армия сафининг кенгайиб бориши ҳам Иброҳимбек мағлубиятига сабаб бўлади. Истиқлолчилик ҳаракатининг еттинчи йилида у Афғонистонга ўтиб кетишга мажбур бўлди [6].

Шу билан Иброҳимбекнинг Бухоро истиқлолчиларига раҳбарлиги якун топди. Ҳаракатда парокандалик даври бошланади. Вақтли матбуотда бу ҳол шундай талқин қилинади: “Улар ўзларининг усул заминларини йўқотиб, чакана ўғри фирқа (шайка, отряд) ларига ажралдирлар. Шунинг билан бирга, тўпланиб ҳаракат қилиш фикри йўқоладир. Ҳозирги кунда босмачилик ҳаракатининг тепасида туриб, уни назорат

қилувчи шахслар ҳам кўринмайдир. Босмачиларнинг таловлари ва уруш ҳолати бизнинг ерлик халқни тамом зериктиради. Шунинг учун ҳам ерлик халқ тинч тирикчиликни истайди” [28].

Совет ҳукумати истиқлолчилик ҳаракати ривожини диққат билан кузатганлигини матбуот материалларидан англаш қийин эмас. Газеталарда кўрбошиларнинг хорижий мамлакатлар билан алоқасига ҳам эътибор қаратилган. Масалан, Шермуҳаммадбек “Туркистон — Турк мустақил ислом жумҳурияти” тузилганлигини эълон қилгандан кейин кўшни давлатлардан кўмак олишга ҳаракат қилган. Шермуҳаммадбекка Афғонистон, Туркия, Хитой консуллари Салим пошо билан ҳамкорликда иш олиб бориши лозимлигини уқтиришади. Шермуҳаммадбек эса улардан 20 000 кишилик кўшин билан ёрдам беришни сўради. Улар бу талабга расман кўнган бўлсаларда, амалда ёрдам бермадилар. Совет матбуотида Шермуҳаммадбекнинг бундай ҳатти-ҳаракатлари қуйидагича изоҳланган эди: “Англиянинг кўшни Эрон, Афғонистон ва бошқа давлатларда ўзининг жосусларини кучайтиришга, советларга қарши ташкилотларга кўмак кўрсатиши, Туркистондан Афғонистон ва Эронга кўчиб кетган унсурлар билан алоқада бўлиши, кўшни шарқ давлатларида босмачилардан фойдаланиб, бир куч тўплашга тиришмоғи ҳамда уларни ўз манфаатлари учун хизмат қилдиришга тиришмоғи эҳтимоли борлиғи ҳеч кимга яширин эмасдур” [22].

Матбуотда янги иқтисодий сиёсатнинг амалга оширилиши натижасида Туркистонда чет эллик сармоядорларнинг пайдо бўлаётгани, улар эса кўрбошиларга ёрдам бераётгани тўғрисида ҳам бир қанча материаллар эълон қилинади. Масалан, “Туркистон” газетасининг 1923 йил 1 июль сонида қуйидаги фикрлар эътиборни жалб этади: “Туркистонга байналминал жаҳонгир (мустамлакачи давлатлар – Н.Х.) ларни, айниқса инглизларнинг диққати қаратилган. Негаким, инглизлар Туркистоннинг ўз мустамлакаларига кўшни бўлишини сиёсий жиҳатдан жуда хавfli эканлигини очиқ биладилар. Бунинг устига инглизлар Туркистоннинг жуда кўп бойлигидан фойдаланишга қизиқади. Бу ерда сармоядорлик ишларини амалга оширишни хоҳлайдир” [21].

Хулоса. Хулоса қилиб айтганда, 1924–1925 йилларга келиб, бутун Туркистон ўлкасида совет ҳокимияти мустаҳкам ўрнатилиб бўлинган эди. Советлар халқ оммасининг ёрдамига таянган ҳолда, истиқлолчилик ҳаракатини бутун фронт бўйлаб енга бошлади. Гарчи бу ҳаракат 1935 йилгача давом этган бўлсада, унинг кейинги даврдаги харитаси матбуотда деярли ёритилмайди. Фақатгина ўлканинг айрим худудларида жиддий қаршиликка дуч келгандагина, “босмачилик” ҳаракати эсга олинди. Шундай қилиб, истиқлолчилик ҳаракатининг сўнгги палласида бу масалага матбуотда кенг ўрин берилмайди. Газета ва журналлар саҳифаларида асосан совет ҳокимиятининг амалга оширган ислохотларига кенг жой ажратилди. Истиқлолчилик ҳаракатига нисбатан матбуотнинг “беъэтиборлиги”га яна бир сабаб – истиқлолчиларнинг ғоявий раҳнамолари ва уни бошқарувчи асосий куч – йирик кўрбошиларнинг кўпчилигининг ҳалок бўлиши ёки мамлакат худудидан муҳожирликка чиқиб кетиши эди.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Антонов. Не национальное, а белогвардейское // Красная Фергана. 17 мая 1921 г.
2. Басмачество // Красная казарма. 1925. – № 32-33. – С. 71-77.
3. Босмачиларнинг охирги кунлари // Қизил байроқ. 1921 йил 20 сентябрь.
4. Босмачиларнинг кейинги дақиқалари // РостА (Тошкент). 1921 йил 19 сентябрь.
5. Босмачиларнинг махфий ташкилоти ҳақида // Озод Бухоро. 1922 йил 12 август.
6. Васильевич В. Бонапарт из Локая // За партию. 1927. – № 3. – С. 121-129.
7. Гусев, Тўрақулов. Барча кўрбоши ва босмачиларга // Қизил байроқ. 1922 йил 22 март.
8. Колосов А. К истории возникновения бамачества // Военный работник Туркестана. 1922. – № 1. – С. 75-81.
9. Кўршермат ҳам Мухторият // Фарғона. 1921 йил 12 июль.
10. Молот. К борьбе с басмачеством // Красная Фергана. 13 июля 1921 года.
11. Муҳаммад Аминбек ила сулҳ музокараси // Янги Шарқ. 1920. 26 март.
12. На басмаческих фронтах: Бухара // Наша газета. 7 марта 1924 г.
13. Никольский П. Невидимая рука // Известия (Андижан). 16 августа 1920 г.
14. Прокофьев Г. Через ликвидацию басмачества к хозяйственному возрождению // Знамя труда. 6 марта 1921 г.
15. Ражабов Қ. Туркистон минтақасидаги истиқлолчилик ҳаракати тарихининг даврлаштириш муаммолари (1918-1935 йй.) // O'zbekiston tarixi. 2000. – № 1-2. – Б. 80-89.
16. Ражабов Қ.К. Фарғона водийсидаги истиқлолчилик ҳаракати: моҳияти ва асосий ривожланиш босқичлари (1918-1924 йй.). – Тошкент: Yangi nashr, 2015.
17. Ражабов Қ. Шермуҳаммадбек. – – Тошкент: Abu matbuot konsalt, 2011.
18. Сольц И. Кур-Ширмат и автономия // Красная Фергана. 10 июля 1921 г.
19. Туркестанская правда. 9 ноября 1922 г; 6 мая 1923 г; 11 мая 1923 г; 31 мая 1923 г.
20. Туркистон. 1923 й. 10 июнь.
21. Туркистон. 1923 йил 1 июль.
22. Туркистон. 1923 йил 15 июль.
23. Туркистон. 1923 йил 26 август.
24. Туркистон. 1923 йил 7 ноябрь.
25. Фарғона босмачилари қайдан чиқди ва уларнинг ҳозирги аҳволи // Туркистон. 1923 й. 10 июнь.
26. Хоразмда тескаричилар ҳаракати // Озод Бухоро. 1922 йил 12 август.
27. Шермуҳаммадбек билан музокара // Қизил байроқ. 1922 йил 22 март.
28. Я. Вести с Бухарского фронта // Вечерние известия. 20 сентября 1922 г; Гинцбург С. Басмачество в Бухаре // Красная казарма. 1922. – № 2. – С. 77-87.
29. Ўзбекистон МА. Р-47-фонд, 1-рўйхат, 59-иш, 67-варақ.
30. Ўзбекистон тарихи (1917–1991 йиллар). Иккита китоб. Биринчи китоб. 1917–1939 йиллар. – Тошкент, 2019.
31. Қизил байроқ. 1922 йил 20 март.
32. Қизил байроқ. 1922 йил 22 март.
33. Ҳамаев Н.М. Даврий матбуот Ўзбекистондаги истиқлол учун қуроли ҳаракат раҳбарлари ва уларнинг вазифалари хусусида // Таълим ва инновацион тадқиқотлар. 2021. – № 7. – Б. 20-31.
34. Khamayev N.M. Essence about the armed movement against the soviet regime in Turkestan // Electronic journal of actual problems of modern science, education and training. July, 2021-7/1. Pp. 86-91.

35. Khamayev N.M. Fight for independence in Turkestan and immigrant turkestanis foreign publications // International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE) DOI:10.9756/INTJECSE/V14I6.221 ISSN: 1308-5581 Vol 14, Issue 06 2022. – Pp. 1849-1856.
36. Khamayev N.M. The military press is an important source on the history of the armed struggle against the soviet authority in Turkestan // INTERNATIONAL BULLETIN OF APPLIED SCIENCE AND TECHNOLOGY. Volume 3, Issue 10, October. 2023. – Pp. 392-397.
37. Enver Paşa'nın şehit edilmesi // Türkistan'ın bağımsızlığına hizmet eden "Yeni Türkistan" dan seçilmiş makaleler (1927-1931). – İstanbul, 2005.
38. Mım. İbrahim Bey Lakaylı // Yaş Türkistan. 1931. – № 20. – S. 26-28.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 11 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).